

Petri Talvitie & Juha-Matti Granqvist (red.), *Civilians and Military Supply in Early Modern Finland* (Helsinki: Helsinki University Press, 2021). 305 s.

Patrik Winton, Örebro universitet

I denna läsvärda antologi kommer författarna in på flera centrala frågor som forskningen om tidigmodern statsformering har fokuserat på under lång tid, nämligen hur relationen mellan överheten och undersåtarna ska karakteriseras, hur gränserna mellan militära och civila verksamheter ska definieras och hur de militära aktiviteterna påverkade den övergripande samhällsutvecklingen. Författarna bidrar till dessa diskussioner genom att koncentrera sig på de roller som olika civila aktörer spelade i det militära underhållssystemet i det tidigmoderna svenska riket. De studerar inte hela detta rike, utan de riktar in sig på situationen i dagens Finland och dess närområden från slutet av 1500-talet till 1800-talets början. Samtidigt argumenterar redaktörerna med rätta för betydelsen av att fokusera mer på landsbygden och småstäder än vad tidigare forskning har gjort samt att inkludera både fredstid och krigstid i analyserna för att förstå hur relationerna mellan de militära och civila sfärerna utvecklades över tid.

I introduktionen, författad av redaktörerna Petri Talvitie och Juha-Matti Granqvist, placeras antologins empiriska undersökningar in i ett bredare finskt, svenskt och internationellt forskningsläge. Talvitie och Granqvist poängterar att tidigare forskning har betonat att en centraliserad svensk stat växte fram och expanderade kraftigt under 1600-talet, men att denna utveckling avstannade under 1700-talet då det blev färre krig. Fokuseringen på krigstid och den centrala nivån i staten har gjort att utvecklingen i olika delar av riket samt krigens och militärens roll i samhället under 1700-talet har tilldragit sig mindre intresse från forskningen. Talvitie och Granqvist för samtidigt på ett förtjänstfullt sätt fram den internationella forskning som har fokuserat på de olika samarbeten som existerade mellan

<https://doi.org/10.7557/4.6597>

Copyright: © 2022 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

statliga representanter och privata entreprenörer när det gällde att skaffa fram förnödenheter till de europeiska krigsmakterna.

Flera av kapitlen analyserar hur den svenska armén försökte utnyttja olika aktörer för att skaffa fram de nödvändiga resurserna under krigsoperationerna. I Jaakko Björklunds kapitel presenteras en detaljrik och bra analys av hur de svenska styrkorna under det ingermanländska kriget i början av 1600-talet var beroende av officerarna för att kunna få fram kapital och förnödenheter. Eftersom de medel som skickades från Stockholm inte alls var tillräckliga, behövde officerarna dels försträcka eget kapital, dels gå in och garantera lån som togs i kronans namn. De tog sig an denna uppgift med målet att få olika former av belöningar från staten när kriget var slut. Björklund visar på ett övertygande sätt hur de mångfacetterade kreditrelationerna skapade band inom officerskåren, och mellan officerarna och kronan.

I Kasper Kepsus kapitel undersöks istället hur flera grosshandlare från staden Nyen levererade varor till den svenska armén under stora nordiska kriget. I början var dessa borgare inte särskilt intresserade av att låna ut medel till den svenska kronan. Till följd av den ryska militära expansionen, som tvingade dem att först flytta till Viborg, sedan Helsingfors och till sist Stockholm, deltog de mer aktivt i leveranserna till armén. Kepsu hävdar att det i praktiken hade blivit omöjligt för den svenska staten att upprätthålla de militära operationerna i Finland under så lång tid utan grosshandlarnas kontakter med framför allt den holländska marknaden.

I Sampsa Hatakkas kapitel analyseras kriget mot Ryssland 1741–43, som har betraktats som ett av de mest misslyckade krigen i svensk historia. Hatakka väljer att närmare undersöka tillgången på bröd i Finland 1741. Han visar på ett övertygande sätt att det fanns tillgång till resurser i form av spannmål, men att kapaciteten att baka bröd i stor skala i Finland var begränsad och att beslutsfattarna inte i tid uppfattade de problem som existerade. Det blev därför nödvändigt att baka bröd i Stockholm och transportera det till Finland, samtidigt som många bönder och borgare i Finland involverades i brödbakningen. Dessa åtgärder kunde dock inte förhindra de underhållsproblem som präglade den svenska krigsinsatsen.

Fallet 1741–1743 tydliggör att ett betydande samarbete mellan olika civila och militära aktörer inte alltid ledde till militära framgångar. Det är viktigt att påminnas om detta faktum, eftersom det finns en tendens inom forskningen om militära leveranser under tidigmodern tid att betona hur bra olika marknadsbaserade allokeringar av resurser fungerade. Tyvärr görs det få jämförelser mellan de olika fälttågen i antologin, vilket innebär att det saknas analyser av hur statens kapacitet att hantera det militära underhållet förändrades över tid.

I andra kapitel i antologin fokuserar författarna på mer tematiska frågor. Mirikka Lappalainen undersöker tillverkningen av salpeter, som är en viktig komponent vid framställningen av krut. Hon visar att bönderna blev involverade i leveranser av gödsel till olika tillverkningsplatser i Finland, och hur tillverkningen koncentrerades under 1600-talets början. Hon visar också att det uppstod konflikter mellan böndernas behov av gödsel till sina åkrar och statens efterfrågan på salpeter. Här hade man velat veta mer om hur dessa konflikter tog sig uttryck i olika sammanhang, och vilka strategier aktörerna använde för att hantera situationen.

Petri Talvitie undersöker i sitt kapitel hur staten använde så kallade skatteköp, det vill säga möjligheterna för bönder på kronohemman att omvandla dem till skattehemman, som en intäktskälla under 1700-talet. Han tydliggör att antalet skatteköp ökade under stora nordiska kriget, men även i samband med sjuårskriget och det ryska kriget 1788–1790. Efter 1719 gick dessa medel till att finansiera statsskulden, men intäkternas storlek i relation till statsskuldsvärdningens övriga intäkter var begränsad. Siffrorna visar att det var i perioder av likviditetsökningar i samhället som bönderna fick tillgång till medel att betala för skatteköpen, men Talvitie fördjupar tyvärr inte analysen av denna monetära aspekt.

I två andra kapitel undersöks situationen i Helsingfors under 1700-talets andra hälft och då framförallt hur byggandet av fästningen Sveaborg påverkade det lokala samhället. Juha-Matti Granqvist analyserar borgerskapets relationer till fästningen. Han visar att de helsingforsiska borgarna inte klarade av att leverera tillräckligt med materiel och förnödenheter till fästningen under de första åren. Det innebar att kronan fick ta ett större ansvar för att bygga upp den nödvändiga lokala infrastrukturen. Successivt började flera resursstarka grosshandlare etablera sig i staden, vilka kunde använda sina internationella kontakter för att leverera tillräckligt stora kvantiteter till fästningen. Samtidigt blev det lägre borgerskapet involverat i att tillhandahålla olika varor och tjänster som efterfrågades av officerarna och soldaterna. Granqvists drar den övertygande slutsatsen att den stora efterfrågeökning som fästningsbygget stod för påverkade borgerskapets storlek och sociala sammansättning. Sofia Gustafsson undersöker sedan inkvarteringen av soldater och officerare i staden. Kraven på husrum uppfattade många av stadens borgare som en tung börda, men det skapades också ekonomiska och sociala relationer mellan stadens invånare och de militärer som vistades i Helsingfors. Gustafsson framhåller att relationerna och kraven ledde till konflikter, men att dessa inte var så omfattande att de hotade den sociala ordningen i staden. En trolig förklaring till detta relativa lugn var att det uppstod ett ömsesidigt beroende mellan parterna, vilket dämpade spänningarna i lokalsamhället.

I ett annat intressant kapitel följer Anu Lahtinen utvecklingen i två lokalsamhällen, Hyvinge och Kytäjärvi, från 1550 till 1750, i syfte att undersöka hur de

påverkades av krigen och statens behov av resurser. Studien uppvisar vissa likheter med Jan Lindegrens analys från 1980 av Bygdeå under första hälften av 1600-talet. Precis som Lindegren visar Lahtinen att lokalsamhällena drabbades hårt av ökade skatter och utskrivningar av soldater. Krigen ledde således till en minskad manlig befolkning, fler änkor och fler ödehemman i de två samhällena. Samtidigt förändrades den lokala maktbalansen då adelspersoner tog över flera hemman under 1600-talet. Freden 1721 innebar början på en successiv förbättring av situationen i de båda samhällena. Mycket av denna utveckling är väl känd på ett övergripande plan. Analysen hade därför stärkts om Lahtinen hade fört en tydligare diskussion på slutet om hur resultaten från hennes mikrostudie förhåller sig till de existerande makrohistoriska narrativen.

Sammanfattningsvis presenteras i antologin flera intressanta och viktiga resultat om relationen mellan den svenska statsmakten och olika civila aktörer under tidigmodern tid. Inte minst övertygas man som läsare av argumentationen för att staten behövde involvera både bönder och borgare i resursmobiliseringen. I den korta avslutande epilogen görs det vissa försök från redaktörerna att dra ihop trådarna från de olika fallstudierna, men det är synd att resultaten inte placeras in tydligare i pågående debatter om statsformeringens övergripande drivkrafter i det svenska riket, och om hur statsformeringen förändrades över tid. Nu blir det i mångt och mycket läsaren själv som får göra kopplingarna mellan kapitlen och reflektera över resultatens generaliserbarhet.